

Література

1. Брюховецький В.С. Ліна Костенко. – К.: Дніпро, 1990. – 260 с.
2. Дніпрова хвиля: Хрестоматія творів, нововведених до шкільних програм. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Освіта, 1993. – 319 с.
3. Костенко Л.В. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
4. Костенко Л.В. Коротко – як діагноз // Літературна Україна – 1993. – №41. – С. 1-2.
5. Ліна Костенко: Навчальний посібник-хрестоматія / Ідея, упорядкування, інтерпретація творів Григорія Клочека. – Кіровоград: Степова Еллада, 1999. – 320 с.
6. Тарнавський О. Від шістдесятників до поетів-дисидентів // О.Тарнавський Відоме й позавідоме. – К.: Час, 1999. – С. 236-251.
7. Ткачук М. Лірика Ліни Костенко. – Тернопіль: Збруч, 1999. – 297 с.

Янченко Ю.А.

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
Науковий керівник – к. філол. н., доц. Савченко Л.Г.

Семантика кольору в поетичному мовленні Василя Симоненка

На сьогодні в українській філології стало актуальним дослідження певних номінацій у мовленні письменників, зокрема поетичному. Це, на нашу думку, допомагає найбільш точно сприйняти поезію, зрозуміти, що саме хотів сказати автор, використовуючи певний символ, концепт.

Метою нашої роботи є дослідження поетичного мовлення Василя Симоненка. Творча спадщина українського поета є безцінним джерелом для наукових праць. Вона багатогранна, невичерпна, пройнята психологізмом. Саме через поезію найточніше вимальовується модель світосприйняття автора, де простежуються головні аспекти формування творчої особистості.

Для розуміння специфіки художнього світу Василя Симоненка важливе значення, на нашу думку, має аналіз поетичних номінацій зі значенням кольору.

У сучасній українській мові кольоронайменування утворює кількісно багате та якісно різноманітне лексико-семантичне поле. Кольороназви, що входять до його складу, відзначаються неоднаковим семантичним наповненням, різною словотворчою структурою та граматичним оформленням. Його домінантними одиницями є номінації *червоний, жовтий, синій, зелений, білий, чорний, сірий*, що відображають базові колірні уявлення людини й належать до констант духовної та матеріальної культури [2, с. 4].

Досліджуючи семантику кольоративів, реалізовану в поетичній мові, можна стверджувати, що їх семантична структура є багатошаровим комплексом із семою кольору, на яку можуть накладатися конотативні ознаки, пов'язані з глибинним змістом, фольклорними та літературними традиціями, індивідуально-авторським світом [2, с. 4].

У поетичній мові Василя Симоненка кольоративи представлені назвами *синій, білий, чорний, сірий, червоний, жовтий, зелений*, їх можна визначити як мікрополя, кожне з яких має певне кількісне наповнення неозначених кольорів.

Ми звертаємося до найчастіше згадуваних поетом кольороназв – *синій, білий, чорний, сірий*. Ці кольори деякою мірою належать до різних полюсів і характеризуються певною художньою динамікою.

Кольоратив *чорний* у поезії Василя Симоненка асоціюється з характеристиками певних художніх образів, символів, які найчастіше психологічно пов'язані з негативними почуттями. На нашу думку, свій відбиток накладає ще й фольклорна традиція, де *чорний* найчастіше є прототипом чогось злого, таємничого, небезпечного. У поезіях Василя Симоненка *чорний* колір частіше передає смуток, печаль, скорботу: “*Чорні від страждання мої ночі*” [5, с. 28], почуття втоми: “*Натуга на руках, від втоми чорних...*” [5, с. 3]. Одним епітетом поет передає трагічність долі трудівника, працею якого нехтують. Перед читачем постають авторські образи, які викликають негативні емоції: *чорні ночі, чорна злоба, чорне листя, чорні трони, чорна слава* тощо.

Чорний виявляється також втіленням гніву, зневаги до “*катів мого народу*”. У цьому випадку колір є найкращою характеристикою жорстокості, зла. У поєднанні з абстрактним поняттям епітет *чорний* формує довершений образ, семантика якого полягає у висвітленні нікчемності, приреченості тих, хто пішов проти українського народу: “*Де зараз ви, кати мого народу? / Де велич ваша, сила ваша де? / На ясні зорі і на тихі води / Вже чорна ваша злоба не впаде*” [5, с. 15]; “*Щоб ті слова хитали чорні трон*” [5, с. 26].

Кольоратив *чорний* є символом буденності, непомітності звичайної маленької людини, життя якої минає, лишаючись ніби поза світом. Це дорога, яка веде до забуття: “*А чорне листя сипало під ноги – / Тобі – дорога, а зимі – постіль*” [5, с. 18]. Актуалізується мотив самотності, що відокремлює простір матеріальний від простору духовного.

У поетичному світі Василя Симоненка кольороназва *чорний* символізує людську красу, неповторність: “*Можє, ти не прийдеши, гарна, кароока*” [5, с. 44]; *мавки чорноброві, хлопці чорночубі* [5, с. 114]. Інколи автор використовує назву кольору, семантично близького до *чорного*, що дозволяє йому точніше розкрити всю чарівність, довершеність людини.

Отже, зауважуємо, що, окрім загального значення мікрополя *чорний*, використовуються кольори, які в поетичному контексті семантично поєднуються: “*Ступає ніч ногами бурими / На почорнілий сніготал*” [5, с. 58]. Це допомагає поширити образ, надати йому нового значення, що в свою чергу створює певну полісемію кольоратива.

Протиставленням *чорного* виступає *білий* колір. *Білий* у свідомості поета постає як символ чистоти, можливість здійснення заповітних мрій. Сам кольоратив є реалізацією кількох аспектів, які певним чином формують частину моделі світу автора. Таким чином, *білий* колір несе в собі таке семантичне навантаження:

➤ образ заповітної мрії, яка лине у простір: “*Ой майнули білі коні, тільки в’ються гриви*” [5, с. 49]; “*Прийде чистою до тебе біла моя мрія...*” [5, с. 50], – де автор характеризує чистоту, довершеність людської думки;

➤ образ природи і його значення в житті людини: “*Флегматично зима тротуаром поскрипує, / Фантастичні плете казки, / Позіхне десь під білою липою, / На шибки покладе мазки...*” [5, с. 69];

➤ у випадку асоціативного порівняння кольорів із природними явищами кольороназва *білий* транспозиціюється у кольороназву *сріблястий*, яка несе в собі більше експресивне навантаження: “*Вкриє землю габою сріблястою, / І в напруженій тиші нічній / Світ здається чарівною казкою, / Нерозгаданим плетивом мрій*” [5, с. 69]. Приховане порівняння розкриває емоційну глибину символу;

➤ усеохоплююча любов до рідного краю. У цьому випадку *білий* колір мотивується абстрактним поняттям *пам’ять*. “*Де стоять в обновах білих, в чистому вбранні / Рідні хати, білі хати з хмелем при вікні...*” [5, с. 37]. У свідомості поета постає рідна Батьківщина як символ вічного спокою та миру;

➤ кольоратив є допоміжним засобом вираження чистоти кохання: “*Буду тебе ждати там, де вишня біла...*” [5, с. 43]; “*Жду свого кохання в білому саду...*” [5, с. 44]. *Білий сад* – це омріяні, ідеальні почуття, вічні для поета, саме такими він їх вбачає. У цьому випадку якнайкраще простежується переплетіння почуттів кохання і любові до рідного краю. Автор намагається якомога повніше розкрити одне за допомогою іншого.

Як і кольоратив *чорний*, *білий* нами фіксується як семантично антонімічний, тому що, окрім позитивного значення, він містить у собі певне протиставлення, негатив. Так, наприклад, *білий* асоціюється зі смертю, точніше небуттям, в яке занурений український народ: “*Журливо мліли очі сумовиті, / і борошно, / мов біла кров, лилось...*” [5, с. 3].

Епітет *білий* стає також ознакою холоду, пустки, страждання, одноманітності: “*Білі від скорботи мої дні...*” [5, с. 28]; “*На холоднім білім тротуарі / Білий сніг притрушує сліди...*” [5, с. 65]. В останньому випадку за допомогою кольоративів, які мають однакову форму, але є характеристиками різних предметів та явищ, Василь Симоненко, на нашу думку, порушує проблему швидкоплинності буття в холодному просторі світу.

Блакитний колір, який реалізується переважно через лексему *голубий*, займає важливе місце у поетичному мовленні митця. Він містить певне семантичне навантаження, яке витлумачується в кожному поетичному творі по-різному. Як наслідок з’являються нові образи, які виявляються інтерпретацією певного символу. Так, наприклад, сполучення *небо голубе, голубі хорали* стають символами чистоти, піднесення, чогось незвичайного, навіть сакрального, вічного.

Поет часто використовує епітет *голубий* (інколи вживається номінація *синій*) як характеристику очей: “*Але щастя твоє ще довго / Голубіло з очей у всіх...*” [5, с. 46]. Це допомагає точніше відбити внутрішній стан людини.

Незвичною є асоціація *блакитного* (*синього, голубого*) кольору з коханням, божевільним, несамовитим, заради якого ліричний герой готовий на все: “*Губи неціловані і грішні, / Очі божевільно голубі...*” [5, с. 62]; “*У весняному сумі ночей / Я чекаю тебе, моя мила, / Щоби полум’ям синіх очей / Ти тривогу мою погасила*” [5, с. 63]. Колірний епітет у поєднанні з абстрактною

лексемою набуває протилежної конотації, реалізацією якої є характеристика нещасливого, нерозділеного почуття: “*Ти ідеши крізь синю прохолоду, / Підійнявши місяць на плечі*” [5, с. 47]. Кольоратив стає семантичним центром, в якому зосереджується трагізм події.

З іншого боку через *синій* колір розкривається філософське бачення світу поета, яке трактується через *природу*: “*На дні повільно хмари темно-сині / Повзуть, немов підводні кораблі, / А навкруги ні клаптика землі – / Одні лиш зорі, строгі і красиві...*” [5, с. 70]. Природа виявляється засобом передачі думок ліричного героя, його світосприйняття.

Слід зауважити, що кольоратив *синій* (*блакитний*) є ще й означенням батьківської любові і в свою чергу – дитячої чистоти: “*Все будуть снитися милі, теплі руки / І рученьята сині і малі...*” [5, с. 65]. Кольороназва стає не лише вираженням певного образу, але й несе в собі експресію – пестливе ставлення батька до дитини.

Таким чином, окрім звиклих для читача ознак, Василь Симоненко вводить нове, суто авторське трактування кольоративу *синій* (*блакитний*).

Синьому кольору протиставляється кольоратив *сірий*, за допомогою якого поет створює певний емоційний контраст.

Найчастіше, за нашими спостереженнями, кольоратив *сірий* використовується поетом для підкреслення чистоти, багатогранності справжнього кохання, яке у творчості Василя Симоненка нерозривно пов’язане з образом жінки, що все ж асоціюється у поетичній мові поета з *голубим* кольором. Таким чином, за допомогою кольороназви *сірий* виникає семантико-емоційний контраст: “*Небо в сутінь буває сірим, / А насправді ж воно – голубе...*” [5, с. 42]. Слід зазначити, що мікрополе *сірого* кольору має свої номінативні варіації, які, ми вважаємо, найбільш точно передають емоційний стан ліричного героя: “*А проміння довге, як мітли, / Обмине сизохмарну даль...*” [5, с. 43]; “*Я із надій будую човен, / І вже немовби наяву / З тобою, ніжний, срібномоулен, / По морю радості пливу*” [5, с. 45]. Тому кольоратив з відповідною лексемою, утворивши нове поняття, несе в собі певне емоційне забарвлення.

Варіантом кольоративу *сірий* є епітет *сивий*, який найчастіше пов’язаний з образом часу: “*Немає такої біди і муки, / ніж сумно з-під сивих брів / дивитись щодня, як внуки / ростуть без своїх батьків*” [5, с. 5]; “*Заглядає в шибку казка з сивими очима...*” [5, с. 144]. *Сірий* колір співвідноситься з вічністю, образ якої найточніше розкривається у казці, яка є символом дитинства, або зі старістю жінки – час, коли вже лише споглядаєш драматизм минулого.

Окрім асоціацій з образом часу, кохання, природи (“*Та звелася з-за лиману / Хмара темно-сиза...*” [5, с. 38]), *сірою* стає буденність після втрати щастя: “*Щастя знов довірлось примарі, / Знов за ним у сіру ніч бреди...*” [5, с. 65]; “*Вже день здається сивим і безсилим, / І домліває в зарослях ріка...*” [5, с. 69]. *Сірий* колір поступово стає протестом всьому антинародному, антипатріотичному (це, зокрема, найчіткіше простежується у громадянській ліриці поета): “*То небо від прокльонів посіріле...*” [5, с. 14]; “*Де вони, ті – відгодовані й сірі, / Недорікуваті демагоги і брехуни...*” [5, с. 17]. Можна помітити, що кольоратив *сірий* часто виступає не лише епітетом, а певною номінацією, яка концентрує в собі метафоричну семантику, пов’язану з певним поняттям.

Отже, за результатами нашого аналізу можемо стверджувати, що у поетичній мові Василя Симоненка кольоративи досить повно реалізують свій потенціал. У кожному структурі мікрополя кольору входять номінації як у загальних прямих значеннях, так і в переносних, метафоричних, символічних. Головною особливістю, на нашу думку, є антонімічна семантика кожного використаного кольору, яка допомагає створювати контрастні абстрактні образи, а це, в свою чергу, дозволяє протиставити кольоративи між собою. Цей засіб поезики якнайкраще передає індивідуально-авторський стиль поета, особливості його мови.

Література

1. Бондаренко Л.А. Кольористичні епітети *золотий, ясний, чорний* у поезії Д.Загула // Вісник Харк. нац. ун-ту: філологія. – 2000. – №491. – С. 626-630
2. Губарева Г.А. Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко: Автореф. дис. ... канд філол наук – Х., 2002. – 18с.
3. Савченко Л.Г. Епітет *золотий* у поетичній мові Ірини Жиленко // Вісник Харк. нац. ун-ту: філологія. – 2000. – № 491. – С. 623-626
4. Тарлева А.В. Семантика цвета и его интенсивности в рассказах А.Платонова // Вісник Харк. нац. ун-ту: філологія. – 2002. – № 557. – С. 105-111
5. Симоненко В. Вибране. – К.: Школа, 2002. – 253с.